

трансляції знань, формування в процесі виховання та навчання інтелектуальних здібностей, ціннісних орієнтацій, освітньо-кваліфікаційного рівня, загальної та професійної культури учасників виробництва, по-друге, шляхом уречевлення знань, набутих в процесі навчання, у речових елементах продуктивних сил. Обидві форми продуктивного функціонування освіти знаходяться у діалектичній єдності, доповнюють одна одну та виступають підставою економічного розвитку.

За численними розрахунками вітчизняних і зарубіжних дослідників, підвищення кваліфікації працюючих, що забезпечується за рахунок освіти, дає 25-30% приросту національного доходу. Так, Е. Денісон визначив, що внесок освіти в зростання національного доходу США у період з 1909 до 1929 р. був 12%, а з 1929 до 1957 р. – 23% [4].

Економічна значущість освіти обумовлює перетворення витрат на неї в довгострокові капітальні вкладення, які мають велику віддачу: підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня сприяє зростанню продуктивності праці і як наслідок – збільшенню національного доходу. Це пояснюється здатністю складної праці створювати більшу вартість в одиницю часу порівняно з простою. Приріст національного доходу, обумовлений підвищенням освітнього рівня працюючих, застосуванням знань – доход, обумовлений освітнім потенціалом робочої сили. Таким чином, витрати на освіту – продуктивні капіталовкладення.

Таким чином, освіта перетворюється в рушійну силу розвитку головної продуктивної сили – робочої сили і, відповідно, – виробництва. Освіта в рівній мірі з галузями виробничої сфери приймає участь у створенні національного доходу. Виходячи з того, що будь-яка корисна праця, що сприяє соціально-економічному розвитку та примноженню національного багатства є продуктивною з точки зору суспільної форми, праця в сфері освіти є також продуктивною.

Література

1. Солодков М. В. Непроизводственная сфера при социализме (Вопросы теории и методологии производительного труда) : [монография] / М. В. Солодков. – М. : Мысль, 1978. – 346 с.
2. Солодков М. В. Непроизводственная сфера СССР : монография / [Солодков М. В., Семенихин А. И., Якобсон Л. И.; под ред. М. В. Солодкова]. – М. : Мысль, 1981. – 248 с.
3. Агабабян Э. М. Экономический анализ сферы услуг) : [монография] / Э. М. Агабабян – М. : Мысль, 1968. – 327 с.
4. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : [монографія] / О. А. Грішнова. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 254 с.

Костишина Т. А., докт. екон. наук, професор
ВНЗ «Полтавський університет економіки і торгівлі»
м. Полтава

ОПЛАТА ПРАЦІ ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДЧУЖЕННЯ ТА САМОВІДЧУЖЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ

Створення ринкового середовища в Україні суттєво потребує не тільки трансформації економічного життя, але й перебудови трудового менталітету

населення у певному напрямі – наближенні до трудової свідомості ринкового типу з орієнтацією на конкурентоспроможність. Проблема якісного оновлення українського трудового менталітету, що тривалий час формувався під впливом історичних, політичних, економічних, географічних та інших чинників, є дуже непростю та багатогранною, проте її розв'язання має пряме відношення до подолання масового відчуження працівників від трудової діяльності [1, с. 82].

Сьогодні стає зрозумілим, що гарантом успіху розпочатих в Україні ринкових перетворень має бути, насамперед, пробудження трудової активності громадян, реалізація та розвиток трудового потенціалу в інтересах зростання добробуту кожного і країни в цілому.

Попередні дослідження фахівців спостерігають руйнування трудових цінностей, погіршення якості трудового потенціалу, які, безумовно, матимуть масштабні наслідки щодо стану свідомості населення та стану економіки в разі неможливості радикального зламу таких тенденцій [1, с. 85].

Звідси виникає необхідність осмислення всієї повноти кризи праці, яка за своїм змістом концентрує процес відчуження працівника від трудової діяльності.

Перша концепція відчуження була створена в результаті аналізу історії держави та права, який здійснили у 17-18ст. автори й прихильники теорії Суспільного договору Томас Гоббс, П'єр Гассенді, Барух Спіноза, Джон Локк, Жан-Жак Руссо та інші.

Виходячи із припущення, що державна влада виникає на основі добровільної угоди між людьми, що примушені перейти від "незахищеного природного стану" до "стану громадянського", представники цієї філософії і юридичної доктрини стверджували, що джерелом і кінцевим власником будь-якої влади є народ, що держава, створена волез'явленням вільних і незалежних індивідів, покликана забезпечувати дотримання їх невід'ємних прав, захист їх життя, свободи і приватної власності.

Значний внесок у розуміння проблеми відчуження внесли яскраві представники буржуазної думки 18 століття Г. Маблі, М. Робесп'єр і Г. Форстер, які підтвердили концепцію відчуження Ж.-Ж. Руссо і сприяли розповсюдженню однієї з версій принципу соціальної справедливості.

Вихований на ідеях Руссо лідер якобінського уряду М. Робесп'єр починав неодноразові спроби для реалізації ідей вчителя у ході Великої французької революції.

Новий підхід до дослідження й інтерпретації відчуження було висунуто у німецькій класичній філософії, провідні представники якої головним чином Іоганн Фіхте, Фрідріх Шиллер, Георг Гегель, Людвіг Фейєрбах, а також Бруно Бауер радикально трансформували саму ідею, виробили нові дослідницькі і пояснюючі принципи, наповнили новим змістом категорію відчуження і надали явищу відчуження статус дійсно філософської проблеми.

Особливу значимість проблема відчуження придбала у філософії Г. Гегеля, де вона отримала подальший розвиток. Відчуження – одна із стержневих проблем гегелівської філософії. Особливу увагу розробці цієї проблеми він приділив у фундаментальних книгах "Феноменологія духу", "Енциклопедія філософських наук", "Філософія права" тощо.

Звернувшись до вивчення суспільних залежностей, Гегель зміг показати роль відчуженої діяльної сутності людини у створенні типів особистості і соціальних груп, точно підмітивши, що раб, наприклад, був рабом тому, що весь

обсяг його діяльності був відчужений володарю.

Найбільш повно концепцію відчуження Гегель виклав у книзі "Феноменологія духу", яку К. Маркс визначав як справжнє джерело й таємницю гегелівської філософії.

Оцінюючи філософську систему Гегеля, викладену в цій роботі, К. Маркс писав: "Релігія гегелівської "Феноменології" та її кінцевого результату як рушійного і породжуючого принципу полягає, таким чином, у тому, що Гегель розглядає само породження як процес, розглядає опредметнення як розпредметнення, як самовідчуження і зняття цього самовідчуження в тому, що він захоплює сутність праці і розуміє предметну людину, справжню, тому що дійсну, людину як результат його власної праці" [2, с. 671].

Певний вклад у свідомість соціальної значущості відчуження і самовідчуження людини внесли соціалісти-утопісти XVIII-XIX ст. Анрі Сен-Сімон, Шарль Фур'є, Роберт Оуен та інші.

В їх працях не містилося цілісних концепцій людини і її відчуження, але тим не менш вони розглядали багато суттєвих моментів цієї багатоскладової проблеми.

Ряд нових ідей з проблеми особистості і відчуження сформулював видатний соціаліст-утопіст А. Сен-Сімон. У творах "Нарис науки про людину", "Про промислову систему", "Катехізис промисловиків", "Нове християнство" тощо він проводив думку про те, що основною причиною всіх суспільних антагонізмів і криз, які "не може попередити ніяка сила у світі", є експлуатація людини людиною.

У працях Ш. Фур'є "Теорія загальної єдності", "Новий промисловий світ і суспільний світ" тощо містилася критика капіталістичної системи, яка відчужувала від себе людей і людей один від одного. Характеризуючи стан людини в буржуазному суспільстві, Ш. Фур'є писав, що кожний працівник – ворог масі людей, інтереси яких суперечать його особистим інтересам.

Всі сили свого розуму Фур'є віддав обґрунтуванню необхідності і можливості "вивести людській рід із соціального хаосу", викоренити на всій землі убогість і злочини шляхом цілеспрямованого еволюціонування суспільства у напрямку сконструйованого ним нового суспільного світу.

У роботах англійського мислителя Р. Оуена важливим моментом було ствердження того, що основною причиною зла й соціальних проблем людства є нераціональна організація суспільства.

Все більшої актуальності набувала задача постановки і вирішення проблеми відчуження на рівні сучасної філософії з використанням найновіших методів і способів пізнання. Потреба у позитивному зсуві проблеми відчувалася все більш явно. І цей зсув був досягнутий у новій філософії, створеній Карлом Марксом та Фрідріхом Енгельсом.

Тією чи іншою мірою проблема відчуження і самовідчуження розглядалася майже у всіх їхніх творах і отримала своє теоретичне завершення у працях К. Маркса і Ф. Енгельса періоду 60-70 років XIX ст.

Сучасне трудове мислення характеризується відчуженням праці. Причинами такого становища можуть бути [3, с. 25]:

– праця у суспільному виробництві не завжди може забезпечити нормальний рівень життя, що пов'язано з розмірами заробітної плати, які не

дозволяють вийти на рівень раціональних норм споживання;

– низький рівень трудової і виробничої дисципліни передбачає низьку якість продукції і як наслідок такого відношення до праці – низький рівень заробітної плати;

– в умовах обмеженості сфери мотивованої поведінки працівників більшість з них не має можливості вільного вибору місця праці, ступеня інтенсивності роботи, соціальної і професійної мобільності;

– багатьма керівниками заохочується залучення старанних та безвідмовних замість високопрофесійних та ініціативних спеціалістів;

– відсутня ефективна система стимулювання трудової діяльності, так як заробітна плата майже не залежить від особистого трудового внеску працівника в результат діяльності колективу.

Отже, руйнування інтересу до праці зумовлюється багатьма причинами відчуження, серед яких важливу роль відіграють стан управління персоналом підприємства та системи оплати праці.

Таким чином, важливим кроком у подоланні відчуження має стати підвищення ціни робочої сили, зміна методів управління людьми і виробництвом у напрямі від "технократичних" поглядів на працівника до гуманізації праці, посилення тенденцій "людських відносин" через участь персоналу в управлінні, власності, прибутках, що відповідає основним критеріям світового рівня розвитку як окремого підприємства, так і держави.

Література

1. Богиня Д.П. Ментальний чинник у сфері праці : проблеми теорії та практики / Д.П. Богиня, М.В. Семикіна ; [передмова І.Ф. Кураса]. – К. "Шторм", 2003. – С. 82.
2. Маркс К. Капітал в 3х т. – К.: Політосвіта, 1978. – т.1 – 933 с.
3. Куліков Г.Т. Мотивація праці найманих працівників. Монографія / Відп.ред. Д.П. Богиня. – К.: Інститут економіки НАН України, 2002. – 339 с.

Левченко О.М., докт. екон. наук, професор
Ткачук О.В., канд. екон. наук, доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В умовах формування моделі економіки постіндустріального типу безперервний процес засвоєння нових сучасних знань працівниками стає такою ж продуктивною діяльністю, як і виробництво продукції чи послуг. Принциповим аспектом подальшого сталого соціально-економічного розвитку нашої держави є забезпечення інноваційного розвитку сфери вищої освіти, її високої якості та орієнтованості на підготовку фахівців, здатних до безперервного професійного розвитку, генерування, розповсюдження і впровадження інновацій у практичну діяльність.

Одним із важливих інструментів забезпечення та підвищення якості вищої